P 17 Gp III 130.1

P IV 69
P 19 Ср III 406:1

СПОМЕНИК

ТРИСТАГОДИШЊИЦЕ ШЕКСПИРОВЕ

СВЕТКОВАНЕ У НОВОМ САДУ

НА

Ђурђев-дан 1864.

Тимо Дитиловић

У НОВОМ САДУ.
Брзотиском епископске књигопечатње 1864.

Библиотека Малого суда
1

КРАЉ РИКАРД III.

ПРЕВЕО ДР. Ј. АНДРЕЈЕВИЋ И Л. КОСТИЋ.

Инв. бр. 23724

ПРВА РАДЊА.

ПРВА ПОЈАВА.

Улица у Лондону.

ГЛОСТЕР.

Сад, после зиме наше зловоље
И лето сијну сунцем Јорковим.
Облаци, што на дом наш падоше
Утонуше у морске дубине.
Сад славе венци ките чела нам,
Наш смрскан топуз веша с' у спомен,
Наш дивљи крик весељем поста сад,
Наш грозни: ступај! игром дивотном;
И мргодан осмејкује се рат:
Па место коња сад да окрочи,
Крвнике своје страшне престрави,
Он скакуће по клету госпином,
По разњеженој вољи врулице.
Ал' ја — који нисам за лакрдије,
Нит' заљубљено дворим зрцало,
Ја, здепан, ја, овако немијо
Похотљиве да дворим гиздуше,
Ја, ликом, стасом, створом васцелим
Осакаћен дволичном природом,
Избачен у свет пола недочет,
Нагрђен грдно, наказан и ром,
Пси залају кад уз њи прорамљем;
Па зашт ја сам у гњилом миру том
Да немам сласти да ме прође дан?

Већ на сунцу да сен свој огледам
Ругобу своју да прежваћем сам! —
Па кад немогу бити љубавник,
У брбљању да дани прођу ме,
Е, принуђен сам бити зликовац,
Веселье света мрзит ништаво. —
Завере склопих, кобне припреме
Прорицањима пјаним, снови, писмима,
Да међу краљем и међ Клеренсом
Самртну мржњу како подпирим,
И будел' Едвард искрен, правичан,
Ко лукав што сам и издајник ја:
Још данас Клеренс биће затворен —
По пророку, да крвав спрема смер
За насљеднике Едвардове Ђер.
Утонте мисли, Клеренс долази.

Улази Клеренс и Бракенбори

Здрав брате! стража? твојој милости?

КЛЕРЕНС.

Бринућ' се краљ за моју безбедност
У Тауер рече да ме одпрати.

ГЛОСТЕР.

Због чега?

КЛЕРЕНС.

Јер се Ђорђе зовем ја.

ГЛОСТЕР.

Ма, драги брате! ти том ниси крив,
Нек криви зато твоје кумове.
Ал' краљ је ваљда тебе науман
У Тауеру да є нова покрети
Ал' зашт и нашто? бил' ја знати смео?

КЛЕРЕНС.

Смеш, Рикарде, у кол'ко и сам знам,
Ал' веруј незнам управ још ни сам.

Пророштва, веле, слуша он и сне,
Из буквара све чупа писме Ђер,
Јер пророк рече „крвав спрема смер
За насљеднике Едвардове Ђер“,
Ја име Ђорђе пишем с писмем Ђер,
Па зато држи ја тај спреман смер.
Због безпослица, како чујем, ти
Затворити ме даде светли краљ.

ГЛОСТЕР.

Нуто кад мужем жена управља!
У Тауер тебе нешиље наш краљ,
Миледи Гре, мој брајко, жена му,
Она га гони на дебели крај.
Неоправили она с Вудвилом
Лорд Хестангса у Тауер суноврат,
Ког једва данас опрости се тек? —
Без обране смо, Клеренсу, без обране!

КЛЕРЕНС.

Ту збиља нема нико обране,
Ван својте јој и ноћни гласника,
Што трчкају од краља Шорици.
Зар нечу како с' робски молијо
Лорд Хестинге њој, док с' ослободијо?

ГЛОСТЕР.

Док смеде рећи: Због ом, тавницо!
Божаству јој се наметанисо.
Најбоље ће још, велим, бити нам,
Додворит' ко се краљу скоро мни,
Ливреисан нек њојзи буде роб.
Та она са том рагом удовом,
Од кад им племство удели наш краљ,
Свом краљевином господариче —

БРАКЕНБОРИ.

Опростиће ми милост ваша већ,
Ал' о главу запретијо ми краљ

Непустит' никог тајом зборити
Са братом му, па бијо он ма ко.

ГЛОСТЕР.

А? тако —?
А ви извол'те Бракенбори вас
Преговор чути што га имасмо.
Та није, брате, о издајству реч
Мудрости дивисмо се краљевој
И годинама лепе краљице,
Чудећ' се чуду ди неревнује —
О дивној нони жене Шорове,
Руменој усни, ока љубкости
И због њеног сласти беше реч;
Да племство доби сав краљичин род;
Шта велиш сада, нијел' тако све?

БРАКЕНБОРИ.

Милорде, мене то голица све.

ГЛОСТЕР.

Зар Шорица баш? момче, чули ме:
Кад једног она узголица, знај,
Нека се држи у потаји тај.

БРАКЕНБОРИ.

А кога мисли милорд, да је тај?

ГЛОСТЕР.

Та муж њен, хуло, — мене л' кушаш ти?

БРАКЕНБОРИ.

Нек милост ваша мени опрости,
Ал' проћите се с кнезом говора.

КЛЕРЕНС.

Твој налог знамо, послуша ћемо.

ГЛОСТЕР.

Сужни смо госпе, слушат морамо. —
Клеренсу, збогом! идем краљу сам
И што ми будеш сад наручијо,
Ма моро зват' Елизу сестрицом,
Учинићу да опростим те зла,
Ал' грдна брука та братовљева
Како ме тишти, немош појати.

КЛЕРЕНС.

Та баш ни мени није пријатна.

ГЛОСТЕР.

Ал' за дуго ми нећеш чамити
Јал' ти ћеш из зла, јал' ћу сам у зло,
Ал' дотле, стрп' се.

КЛЕРЕНС.

Морам — збогом стој!

Излази Клеренс, Бракеибори и стража.

ГЛОСТЕР.

Корачај стазом, којом с' вратит нећ,
Будало Клеренс! како т' волем ја:
У небо ћу те скорим послати,
Од мене ако поклон прими тај. —
Ал' ко то долази? зар Хестингс? а?

Хестингс долази.

ХЕСТИНГС.

Добро јутро господству вашему!

ГЛОСТЕР.

И моме драгом надворнику то!
Добро нам дошли зраку слободном!
Јел' милост ваша свикла тавницу?

ХЕСТИНГС.

По нужди, кнеже, свикне нам се све;
Ал' онима зафалит' надам се,
Што криви беу томе затвору.

ГЛОСТЕР.

Зацело! свакако! и Клеренс ће:
Крвници ваши су и његови,
Учинше и њему исто то.

ХЕСТИНГС.

Затварају нам орле на жалост,
Совуљаге да дотле грабе плен.

ГЛОСТЕР.

Па какви је новина на пољу?

ХЕСТИНГС.

Шта, на пољу! дома је јадније.
Господар болан, суморан и слаб,
Непрестано лекари стрепе зањ.

ГЛОСТЕР.

Светог ми Павла! новина је зла.
О, не чува се никад од јела,
Господарско му тело руши то.
Срце ми пуца, помислим ли тек!
Говор'те, лежил'?

ХЕСТИНГС.

Лего је.

ГЛОСТЕР.

Извол'те само, ја ћу овај час.

Хестингс одлази

Преживит' неће: но дал' мрети сме?
Док трком Клеренс не одпири, не.
Отићу му, на Ђорђа дражит га

Кованом лажом, тешким доказом;
И ако ми се смер не помери
Мом Клеренсу је смртни куцно час.
А Бог ће примит краља Едварда,
А свет ће знати ком ће остати.
Јер Варвикову онда узмем ћер;
Оца сам јој и мужа убио,
Најзгодније умирићу је тим,
Да сам јој будем и отац и муж.
И тако ћу; баш не из љубави,
Ал' има ту скривени намера,
Извршит' што ће женидба ми та.
Ал' све је то лакрдија још тек:
Још Клерене живи, Едвард краљује
Рикард тек спи, док њи посваљује.

Оде.

ДРУГА ПОЈАВА.

Друга улица.

Улази тело краља Хенрика шестог у отвореном сандуку, великаши носе халебарде; госпа А н а као покајница.

АНА.

Спусте доле, спусте доле
терет часни,
Ако покров част још може
заклонити,
Да ојадам по начину,
тужној мени,
Прерани пад Ленкестера
предоброга!
Грдна слико уштапљена
краља светог!
Блед цепелу дома моћна
Ленкестрова!
И безкрвни ти остатку
царске крви!

Допусти ми, да призовем
дух твој сада,
Нека чује јаде горке
куку Ане!
Жене сина твог Едварда
убијеног,
Ког прободе иста рука,
рука клета,
Што удари ране ове,
ране моје,
Ох, прозоре, куд пролети
жиће твоје! —
Залуд сузе лију очи
несведене, —
Гром у руку, што отвори
јаме ове!
Гром у срце, што имаде
срца за то!
Крв проклета, што исцеди
крвцу ову!
Још страшнији удес стиго
тог јадника,
Који нас је ојадио
смрти твојом,
Нег што желим змијам, жабам,
пауцима,
Ил' пузећем живом скоту
скоту тровном!
Имо л' чеда, и то било
недоношче,
Страхотиња на свет пао
пре времена!
Еда Бог да, поглед његов
згадан, страшан,
Устравио око мајке,
што с' уњ узда,
Наследио сву злу срећу
свог бабајка!

Имо л' љубу; еда Бог да
она млада
Црње јаде набрајала
за њим тада,
Нег што ја за младим војном
и за тобом! —
Сад пођите мирном гробљу
с том светињом,
Што узесмо из Павловске
за свет укоп,
Па кадгод се уморите
од терета,
Станте, да се ја над краљем
сва изјадам.

Носиоци узму тело и пођу. Улази Глостер.

ГЛОСТЕР.

С мртвацем доле! доле носила!

АНА.

Какав је враг крвника доно тог,
Да на пут стаје светом начину?

ГЛОСТЕР.

С мртвацем доле, ниткови, ил' свеца ми,
Мртвацем ћу да градим неслушна.

ЈЕДАН ВЕЛИКАШ.

Милорде, натраг! пуштај носила!

ГЛОСТЕР.

Упорно псето, стој, кад кажем ја!
До врага с отом секиром! Ил' Бога ми,
До земље ћу те, сатрт', божјаче,
Изгазићу те, црве јогунаст!

Носиоци спусте носила.

АНА.

Ви стрепите? зар и вас вата стра?
Не корим вас, ох, смртни сте и ви,
Несносив је самртном оку враг.
До сто ђавола, паклен гласниче!
У власти тело само беше ти,
Ал' душу не задоби — торњај се!

ГЛОСТЕР.

Не грди тако, слатка ришћанко!

АНА.

У име Христа, врашка грдобо,
Не сметај нам сад више, одлази!
Та срећну земљу паклом створи ти
И клетвом је и јадом пресити.
Да л' радо гледаш крвна дела ти?
Свог касапљења ремек види ту!
Гле, господо, гле, усирена крв
Потекла је из рана Хенрику!
Застиди се, грдобо крвничка:
Чим дође ти, а крвца потече
Из ладни жила, празни, безкрвни!
Нечовечан, чудовиштан ти чин
Чудовиштан сад измами тај ток. —
Ти, Боже, створи крв: освети је!
Ти, земљо, пијеш крв: освети је!
Ил', небо, ти убицу громом биј,
Ил', земљо, ти раствори чељусти,
Прогутај жива га, ко доброг краља крв,
Ког рука та стамани паклена!

ГЛОСТЕР.

Ришћанску љубав незнаш, госпођо,
Што добро враћа злом, а клетви благослов.

АНА

И божију и људску ругаш ти;
Најљућа звер се кад кад смилује.

ГЛОСТЕР.

Ал' ја баш никад: нисам дакле звер.

АНА.

О, чуда, ђаво каза право што!

ГЛОСТЕР.

Још чудније кад анђо срди се! —
Допусти ми божаствен узоре,
Од потворени на ме дела зли
Да приликом се теби оперем.

АНА.

Допусти мени, зла поганијо,
Због зала ти обелодањени
Да те прокунем проклетника ја.

ГЛОСТЕР.

О, лепото над свим лепотама:
Допуст' ми ма, да ти се оперем.

АНА.

О грдобо над свим грдобама,
Удави се — тек онда опра се!

ГЛОСТЕР.

Очајношћу би кривду призно тек.

АНА.

Опростиће те очајање то;
Покајна је на кривцу освета
За убојиштва жртви невини.

ГЛОСТЕР.

Ал' узми, ја их не уби!

АНА.

Па живе још?
Ал' мртви су и тобом, сотоно!

ГЛОСТЕР.

Ја мужа твога нисам убио.

АНА.

Е у добри час, живи дакле још.

ГЛОСТЕР.

Не, мртав је, ал' Едвард уби га.

АНА.

Ко псето лажеш! Видла Маргита
У грудма му твој убојички нож,
Што заману и на њу некад њим,
Тек браћа твоја оштрпнуше га.

ГЛОСТЕР.

Раздражила ме њена језичност,
Што на ме права њин потвори грех.

АНА.

Крволочна раздражила те жеђ,
Што нема другог сна до покоља — —
Зар ниси закло краља овог ти?

ГЛОСТЕР.

Е добро ја сам, имаш право, де.

АНА.

Имам ли, јеже? им'о правде Бог,
Те проклет био за тог дела стра!
Ох! добар беше, благ и милостив.

ГЛОСТЕР.

Приличнij дакле царству небесном.

АНА.

У небу је, куд никад нећеш ти.

ГЛОСТЕР.

Па мени фала, ја га посла там,
Јер земља му неприликоваше.

АНА.

Ал' теби само пако приличи.

ГЛОСТЕР.

Још јендо место, ако рећи смем.

АНА.

Ил' тавница зар?

ГЛОСТЕР.

Твоја постеља.
Ал', драга госпо, ман'мо досетке,
Већ рецимо и коју озбиљну:
Зар уротници смрти преране
Плентеценет Хенрика — Едварда,
Зар нису кривљи нег' извршилац.

АНА.

Ти уротник, ох, ти извршилац!

ГЛОСТЕР.

Та дражи твоје беу обоје
Те дражи твоје, што ми гоне сан
Сав свет ме драже да поубијам
За један час на сладким грудма ти.

АНА.

О, то да знам, крвниче, ноктима
Сагребла би са лица таку драж.

ГЛОСТЕР.

Нетрп' ми око дражи таки квар,
Уз тебе док сам, не учини то.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

К'о на сунцу што огрева се свет,
На њојзи тако ја: мој дан, мој век!

АНА.

Твој дан ти био ноћ, а век ти смрт.

ГЛОСТЕР.

Не куни себе, створе дивотни,
Не куни себе, ти си обоје.

АНА.

Ох, да сам барем — да ти с' осветим.

ГЛОСТЕР.

Неприродан би таки био рад
Осветити се љубавнику свом.

АНА.

Ал' праведан би таки био рад
Осветит' се убици војна свог.

ГЛОСТЕР.

Ко војна теби, госпо, узеде,
Још бољег теби набавити зна.

АНА.

На овом свету бољи није жив.

ГЛОСТЕР.

Ал' жив је ко те бољма љуби бар.

АНА.

Изреци га!

ГЛОСТЕР.

Плентеценет.

АНА.

Па он!

ГЛОСТЕР.

То исто име, човек бољи тек.

АНА.

А где је?

ГЛОСТЕР.

Ево!

Она пљује нањ.

Што ме опљуваш?

АНА.

Ох, камо да је отров самртан!

ГЛОСТЕР.

Из таке сласти отров не лази.

АНА.

Са гада таког отров не слази.
Са очију ми! да их нетрујеш.

ГЛОСТЕР.

Та твоје око моје отрова.

АНА.

Василиска да има стреле бар!

ГЛОСТЕР.

Ох, среће те! — издано б' за час бар
Овако, тужан, сарањен сам жив. —
Измамило ми суза око ти,
Те срами око влагом детињском,
Где така милост никад не засја:
Ни кад ми отац Јорк и Едуард

Над Ретлендовим јадом плакаше
Кад црни Клифорд уњ забоде мач.
Ни онда кад је дели-бабо твој
Мог оца јадну причајући смрт
К'о дете јецо, бризгом кидо реч,
Ко год ту беше, образ влажише,
К'о роса лист: тим тужним часима
Око ми мушко суза не даде;
То око, што га не окваси јад,
Твој чар га сузом слепа учини
Ја досад нисам никог прекињо,
Ни душмана ни најрођенијег,
Незна ми језик ласкајући збор,
Ал' твоја драж кад одкуп чини мој,
Преломило се срце поносно
Заповеда, молећ' те, језику

Она га с презирањем погледи.

Не учи усне твоје поруги,
За пољубац еу, госпо, створене.
А незна л' праштат' кивно срце то,
Привати ево, оштар овај мач,
У верна та га прса вољно скриј
Обожатељку твоју, душу, истерај!
Очекујем ти удар самртни,
Ох, чуј ми вапај, уби, уби ме!

Раздрљи прса, она потегне мачем његовим грудма.

Не оклевај, ја уби Хенрика, —
Ал' твоја ме лепота нагони;
Но ајд! — та ја сам пробо Едварда, —
Ал' твој божаствен заведе ме лик.

Она испусти мач.

Ил' дижи мач, ил' мене подигни!

АНА.

Устај, ласкавче! Смрт ти желим ја,
Ал' нећу да сам служитељка јој.

ГЛОСТЕР.

Па реци да се сам прободем, и то ћу.

АНА.

Не рекох' зар.

ГЛОСТЕР.

Љутина рече то.
Једаред реци још, и рука та,
Што љубав твоју уби љубећ' те
Од љубави ће теби убити
Још верниjу ти љубав овај час:
И обе смрти кривда биђеш ти.

АНА.

Ох, срце да ти знам.

ГЛОСТЕР.

На језику ми је.

АНА.

Да није обо лаж?

ГЛОСТЕР.

Где онда веру знаш?

АНА.

Па добро, дигни мач!

ГЛОСТЕР.

Па јел' сад мир?

АНА.

Известићеш се.

ГЛОСТЕР.

Смем ли с' надати?

АНА.

Та сав се нада свет.

ГЛОСТЕР.

Од мене прстен тај.

АНА.

Не даје још, ко каже само: дај!

Натакне прстен на прст.

ГЛОСТЕР.

Гле, као што прстен обима твој прст,
И твоја груд ми срце обима.
Понеси оба, твоје ј' обоје.
И ако сме замолити ти роб
У милостиве милост ручице,
Основаћеш му срећу за навек.

АНА.

А какву то?

ГЛОСТЕР.

Да оном дадеш овог дела јад
Што јаду има већег узрока —
А ти у Крозбов таки одеш двор;
Чим светлог краља будем свечано
Саранио у лаври черцијској
И покајнички гроб му оквасим,
Посетићу те с' дужним зазором,
Из потајни из разни узрока
Допусти ми, молим те лепо, то.

АНА.

Са драге воље! радујем се баш,
Покајнога те видећ' у срцу. —
Берклеју, Треслу, одпратите ме!

ГЛОСТЕР.

Реци ми, због ом!

АНА.

Ниси вредан тог,
Ал' кад ме тако ласкат' научи,
Нек важи, мисли, к'о да реко већ.

Излази Ана.

ГЛОСТЕР.

За носила ватајте, господо.

НОСИЛАЦ.

У черцијину лавру, милорде?

ГЛОСТЕР.

Не, не! Кармелитима; чекај те ме там.

Оде спровод.

ГЛОСТЕР.

Је л' ико жену 'вако просио?
Да л' ико жену 'вако испроси? —
Узећу је, ал' неће за дуго.
Шта? ја? убица мужа, оца јој,
Најгнуснијј срца уватит' јој час,
Из уста клетве, сузе из ока
И крвав сведок мржње њене ту;
И Бог и свест јој против мене, све,
Ни одкуд друга да ми прати реч
Кром ласкав зор и ђаво овејан;
И опет је придобит', нишчим све!
Ха! — Тако брзо заборави зар
Свог узоритог војна, Едварда,
Пре три месеца што га прободе
У Ћуксбери жестине моје мач?
Господин таки, мио, љубазан,
И млад и смео и мудар, — краљевић,
Не роди му у белом свету пар:
И опет на ме погледати мож'
Што укиде тог краљевића цвет
Удовицом је тужном учини?

На мене, што му мали нисам прст?
На мене ромог, мене сакатог? —
Ни потуре за моју кнежину
Познавао се нисам досада:
Живота ми, ја збиља невидим,
Ал' она види да сам красан, леп. —
Огледало ћу ја да набавим,
Десетину кројача најмићу
Нек згодна кроје за ме ношива.
Е, кад сам дошо себи у милост
И трошка боме, несмем пожалит'.
Сад онога да прво сараним
И јадајућ' се вратим драгани.
Сунашце, оди! сад си драгоцен,
Огледалу ми буди на измен,
Док шетам ја казиваћеш ми сен.

Ода.

БЕСЕДА

У СПОМЕН ШЕКСПИРУ

говорио

ГЈ. ГЕРШИЋ.

По целој цивилизованој Европи прославио се велики културни празник, тристагодишњи дан рођења великог генија Шекспира. Зацело је то међу осталим значајна појава, велики знак културне свести нашега напредног времена, сјајна сведочба духовне пунолетности и еманципације, кад се образовани свет надмеће у прослављању успомене великих духова човечанства, кад сматра за моралну дужност своју светковати спомен оних генија, кои стоје изнад свију времена у наручју вечности, кои изнесоше ремек створне силе људске, у коима је духовна снага човечанска сама себе надмашила, те граничи са надземном; у њима човечанство само себе слави, то су триумфи духа људскога. И то је дакле тај значајни култус великих духова, то је та просветна религија деветнајстог века, коју међу осталим добро означи Жорж Сан кад рече: да би ваљало да има календар, у коме су прибележени дани успомене великих генија, па да их свет увек редовно као празнике слави. У великом просветном храму светском, кои обухвати и свезује цео образовани свет, у њему стоје апостоли човештва, генијем света заданути и просвећени духови, коих су дела еванђеље човечанства; ту вечито стоје узвишене слике њиове, а просвећени свет пред њима метаниште и духовни им тамјан пали. Тиме одужује дуг према вечитом генију света, кои се у великим духовима јавља. То значи светковина којом се прославља спомен великих духова.

Ал' у највећој мери то значи баш светковина Шекспирова, тога највећег генија, што га је досад време родило, кои се попео до највеће магловите висине, до које могаше уметнички дух људски допирати, кои је изнад предрасуда свију времена, изнад ниског људског метежа и прометања, изнад малих страсти и свакидашњег ситничарског рада људског, седећи на зрачном облаку песничког стварања, у загрљају вечитог генија светског, понесен дивотним песничким одушевлењем и чудном непоњатном песничком слутњом, са оним пророчким, проницавајућим оком, коим велики дух од генијевог пољубца прогледа, са јасним пробијајућим погледом у давну прошлост, која му се у песничким сановима наново збива, са чудном слутећом интуицијом у будућност пролетао свет, покренуо га у најдубљим невидљивим основима, па нам га износи пред очи у дивној огромној слици, за којом видимо стварајућег генија где се са узвишеном мирноћом тијо смеши.

У слави успомене неумрлог Шекспира дакле управо се симболише духовна спрега целог образованог света, јер се слави геније, кои се у пуној мери може назвати светским, кои не носи на себи тип једног народа или времена, но тип света и свију времена, кои песничким духом обухвата прошлост и будућност, ладан север и вреo југ, чији су створови створови обште-човечански, у кратко, кои као да је сам из себе свет на ново родио.

У овоме дакле времену, где се сваки свестан народ мора тој општој просветној религији, томе култусу великих духова људских обратити, ако неће да остане у духовном незнабоштву и јазичкој тмини; у овоме времену, где дух и наука на престолу седе, и своју велику државу над светом шире, где велики духовни промет светским постаје, те се у сваком народу мора просветна роба уносити и употребити, а опет од њега духовна роба на велико просветно тржиште светско износити, ако неће да духовно закржљави, осиромаши, сам своју снагу изтроши, па најпосле да га други духовно богатији као сиромака духовним благом прекупи и прогута, у овоме времену дакле сваки народ, кои мисли живити, тежи да буде учесником тога великог духовног обрта светског.

Дух времена дели народима улоге на позорници светској; пред тим духом времена мора сваки народ положити испит, па да добије сведочбу, којом улази у велику просветну државу духа и науке, у велику образовану дружину светску, да у њој буде суделујући члан; а тај се испит полаже из оних вечитих створова духа човечијег, што на себи печат генија носе.

Ево дакле, зашто и ми подузесмо да славимо велики Шекспиров спомен. И ми као народ осећамо у себи свеже животне снаге; очемо дакле да учествујемо у великом духовном обрту светском, да се обогатимо духовним благом, очемо од духа времена да добијемо сведочбу зрелости за виши духовни развитак, за улазак у цивилизовану дружину светску. Очемо дакле да покажемо да и ми свађамо величину неумрлих генија светских, да и ми знамо ценити и штовати велике духове, што беху помазаници и посланици оног вечитог духа света, да човечанство искупљују. Зато ми дакле данас славимо Шекспира.

Колико је огроман задатак, томе штовању неумрлог генија израза дати, у толико је још већи задатак, њега самог достојно оценити, и верну слику његову пред очи изнети; то знам и осећам. Са вером и надом приступам претешком томе задатку; са вером, да ће сам велики предмет, о коме говорим, дати бар важности моме говору, ако не ово мало речи моих; с' надом, да ће моје речи посведочити, ако не да сам кадар о том великом генију достојно говорити, а оно бар да говорим са чистим дубоким штовањем и пијететом.

Пре свега ћу сада да нацртам у кратко живот Шекспиров, у колико му се поближе за њега зна. О животу његовом има врло мало поузданих, аутентичних података; тек у најновије доба испаде помњивим испитивачима за руком, из старих упрашених акта по нешто извући, што мало осветљује сполашњи живот великог песника, међу осталим нашао се његов тестаменат, из кога се даје за живот његов нешто извести, а тако су исто и његови сонети, кад се добро проуче, у стихове сложена историја његовог живота. Шекспир се родио у Стретфорду, 23. априла 1564. г. од доста имућног оца, кои беше од отмениих грађана у своме месту, но кои је после осиромашио и пострадао. Шекспиров живот у младости није никако чист био од раскалашности и несташлука, што је обично у великих генија, то сведочи међу осталим и његова напрасна рана женидба у 18. години. У овој женидби као да није најсретнији био, бар се зна да после није жену са собом повео, и сва је при-

лика да је у томе браку накупио доста искуства, које је после у своим уметничким створовима употребио, да му је свакојако у неколико и његова брачна половина била модел за оне мајсторски и истинито насликане пакосне, свадљиве, властољубиве и детињасто јогунасте женске, што их у његовим делима налазимо. Тај исполински дух немогаше дуго издржати у узаном грађанском кругу свога места, но наскоро оде у Лондон, где одма стане у глумце, међу коима је испрва наишао на даровите али лакоумне и раскалашне другове с' коима се заједно бацио у вртлог страсти и несташлука, у коме би можда и утонуо био, да му се не нађе заштитник и пријатељ у младом грофу Сутемптону, кои је у њему са оштрим познавачким оком видио генија, те га пријатељском руком из кала подигао. И ту сад настаје нова, сретнија мена у његовом животу; видимо га не толико са глумачке вештине, која му не беше баш велика, колико са песничка дара штована и цењена и у вишим круговима, па и на краљевом двору. Он од свога поменутог пријатеља добије подпору, те постаде сувластником великог Глобтеатра, при чему толико стече, да је после могао сасвим одступити, те вратити се у своје место, где је живио у миру и радњи до своје смрти.

Види се дакле, да су сувременици Шекспира ценили и штовали, но ипак му према укусу онога времена предпостављаху неке, као Драјдна, Денијела. После настаде у Енглеској оно пуританско, мрачњачко доба, где се изгонила свака слободнија мисао и реч, и ту наравно да је морао Шекспир отићи у прашину заборављених архива. Тек у почетку пређашњег века севну опет његов спомен и његова слава из доондашњег мрака, све је расла, — док најпосле не дођоше велики духови као Лесинг, Гете, Хердер, те рекоше свету шта управо има у Шекспиру и поклонише му се, и тако ови краљеви литературе, као што Хајне добро сравњује, избране великог Енглеза једногласно за цара светске литературе и метанисаше пред неумрлим споменом његовим.

Сад ми још остаје, да приступим последњем и најтежем, а то је његовим делима; дакле да гленем у полудневно сунце, па да му изглед потанко насликам, — које то у стању са обичним људским оком? Да се загледам у огромну, надземну слику, што се по зраку разлила, те светли у вишем сјају, у дивотним бојама, где се човек у гледање удуби, занесе, опије, — па да ту слику онда бацим на узано платно! Да потонем у кристалне дубине морске, у чаровити онај свет — па да онда потанко описујем, шта сам тамо све видио. Тако је од прилике то, кад оће ко о Шекспировим делима на узаном табаку да говори.

Зато дакле несмем овде помислити на изцрпљиву критику, но само на неке обште, кратке, бледе потезе, кои праву слику тек издалека слутити дају.

Ако је песник докучио највишу цељ, кад постигне подпуну тоталност, кад се узвиси на највише гледиште песничког сматрања, с' кога се превиди свет у целој ширини, у целоме склопу своме, кад унесе своју песничку примниву у целу природу, те је у целости покрене и оживи животворећим духом, ако је то највиши задатак, онда га је Шекспир зацело у највећој мери испунио. Његов је свет огроман, широк; ту пунину, разновидност, богатство само у њему једноме налазимо. Гете каже: Шекспир се придружује духу света, он

с' овим заједно проницава сав свет, обојици ништа није сакривено. И тако је зацело! Шекспир нам отвори небо и пакао, он прође с' једнаком истинитошћу с' једнаком верности све скале људског осећања и делања, од племенитог пожртвовања до најгнуснијег злочина са потресајућом природности; он чаровним прстом дира у све жице људске душе; пролази све кругове човечанског друштва; износи прошлост као садашњост, пророчки слути будућност; он је у свима зонама код куће; он се шта више у дрзком лету примниве своје прохмаља и у маћијски свет духова, доводи нам духове, авети, гениje, виле и сви неби могли другчији бити, да их збиља има. Он са оном дивотном песничком смелости и самопоуздањем подлета под сунце само, сунча се у оним вишим световима, нија се по оном вишем зраку, и увек се на крилу снажнога духа држи у недокучној висини; а сад опет рони у дубине подземне, износи оно што под земљом рије и пузи. Дивимо се томе универзалном духу, томе горостасном генију, што сад загрми у јуначком беснилу, сад крешти у зликовачком, обешењачком говору, сад опет гуче голубијим гласом љубави и најдирљивије нежности; сад говори језиком простога слуге, сад достојанственим говором седога владаоца. И увек с' оном чудном истинитости, с' оном верности и природом, као што је само њему дато. То је дакле тај Шекспиров свет.

Сад још да га видимо у цртању карактера, и описивању страсти, тим најглавниим задатцима драматичког песника.

Карактеристика је Шекспирова недостигнута, недокучљива. Он је достигао вршак у испитивању и познавању човека те вечите загонетке за непосвећени ум. У њега налазимо у највећој мери ону непоњатну способност великог, генијалног драматика, да се зна поставити у сваки вид људскога бића, да разуме најфиније неотичне изразе човечије душе, те знаде шта ти знаци значе; да са чудним оштроумљем из тих знакова још даље закључује, те поједине изразе у органичну свезу доводи, па из њи оне дивотне створове, оне тако природно деловите карактере ствара. Чини се као да је он пуномоћник целога човечанства, па сме без особитог упутства у свачије име говорити и радити; чини се као да је он онај вечитим духом посвећени духовник целога света, коме цело човечанство на исповест долази, коме је човечија душа као књига отворена, па само из ње исписује. Такав гениje као да сву дејствителност, сва људска стања у песничким сановима своим проживи, те из тих своих божаствених, пророчких санова то чудно искуство накупи. Њему су најтајније двери људске душе отворене, он проникне све кретајуће мотиве, све најтајније побуде човечијег делања. Њему је краљ и просијак, јунак и пустаија, мудрац и луда, сви су му дошли на силну песничку реч, сви су му се издали, сви су му отворили груди у најмрачниим кутовима, па на његову заповест морају све да нам кажу. У њега је она велика снага, да створове свога песничког уображења, таквом самосталности, таквим индивидуалитетом одене, да нам као живи, делајући људи пред очи излазе, да се по природним законима, чини се, сами из себе развијају.

Довољно је само да напоменем Рикарда III., Макбета, Хамлета, Шајлока, Фалстафа. Сви ови носе срце у рукама, у свима је њима индивидуално и подпуно идеално у једном истом створу са оном дивном уметности спарено, као што је

само права скроз и скроз појетска снага у стању. Узмите Рикарда III., па видите у њему са страовитом истинитошћу и верношћу насликана подпуна, гнусна обешењака, ремек зликовца, као што је икад могао из ђаволске руке испасти; у њему се види демонска, на небо јуришећа титанска снага Шекспирова. Погледајте тога свестног зликовца, са гадним, осакаћеним телом, кои се људскоме друштву свети због тога, што га је мањија нарав из њега изкључила. Како су ту поједине црте зликовачког карактера мајсторски покупљене па у чудну, страовито природну целину сложене. Онај намерени безсавестни егоизам, оно варање самога себе са софизмима, она завист над уживањем других, оно самопрезирање, где сам себе ђаволом зове, онај вечити унутрашњи немир и стра, она свест да га нико не воле, дакле мора и он сав свет мрзити; она ђаволска претворност и оно поругљиво ласкање; све је то тако верно, тако страшно истинито. . . Толико о Шекспировој ненадмашеној карактеристици.

А како стоји са представљањем страсти? Ту је Шекспир тако исто дивотан, недостигнут. Свако душевно стање, сваки расположај, од равнодушности и поверљиве шале, до јарости и очајања, све је то Шекспир чудновато верно представио. Он нам је написао историју срца човечијег, растумачио нечујни тајни говор срца, кога је он тако дивно разумео, чијим је језиком тако подпуно знао говорити. Са њему само својственом мајсторием описао је он развитак страсти од првог постанка до врха њеног. Како у њега сумор дубоко у срце дира, како очајање душу пара и вата са неодољивом снагом, како лудило потреса, па с' каквом је грозовитом природности он један само знао представити оно у сну лутајуће месечарство, да нам се коса диже и језа нас пролази.

Па кад узмемо какав је тај исти песник, кои нам знаде срце у дубинама узбунити и потрести, кои са намргођеним челом бесни у најжешћем говору дивље страсти, какав је тај исти песник пун дивотног миља, пун оне мирисне тијо нијајуће се појезије, пун нежности и бајности, кад нам љубав описује, кад љубавне песме пева. Нико нам није још тако разтумачио онај мирисни уздисај, што се из љубећих груди отима, нико таквих убавих речи дао оној неодољиво понесеној жудњи, оном тијом сневању љубавном, као тај исти титански песник, нико није тако засвирао у најнежније жице љубећег срца, нико тако истинито, тако дивно природно нацртао оно чудно љубавно пожртвовање, што сметње не познаје, што у љубљеном предмету умире. Тај је нежни песник подпуно разумео шта славуј чезнећи пева, шта љубеће око каже, шта ружа мирисом шапуће, све је то разумео и све нам је казао. Такав је Шекспир у описивању страсти, у своме узвишеном патосу.

Још би ваздан имао о њему говорити, ал ћу престати, јер о њему има цела библиотека, па још није изцрпљен. Још само напомињем онај његов својствени чудни хумор, где чисто видимо, како бледа суморна муза кроз сузе се смеје, а преко бледих дркћућих усана јој прелећу оне горко шаљиве досетке и доскочице....

Томе дакле великом генију ми данас успомену славимо у нашем младом храму талијином, у коме је он први апостол. Данас ће први пут његови створови преко наше млађане томе још невичне позорнице да пређу; само искрена воља и чисто штовање према песнику правда ту нашу продрзљивост, којом се чак такве висине машамо.

Дао бог те ово био сретан и значења пун почетак, дао бог те се овом данашњем свечаности одпочело ново поспешније доба по наше позориште, те да нам се на њему стално стани велики дух Шекспиров и његови узвишени створови; да нам се отвори сав његов огромни идеални свет са своим дивотним узорима, па да најпосле кадгод и у нас поникну такве божаствене биљке на драматском пољу!

ЕПИЛОГ

од

ЈАЗВЕ КОСТИЋА.

FINIS

Вештака вечног стварајућа свест
Умарала се мучни дана шест
Док створи свет:
Светлине зрак у ноћни врже мрак,
Висине кршне одби од мора,
Славуја ружи, гуји даде зуб,
Магарцу уши а голубу љуб,
И стварајући све без одмора
Кад шеста зора рад му дочека,
И своје лице створи, човека,
Створења цвет.
И по томе — не беше потвора.
Зар тако диван човек беше створ,
Зар тако тежак човек беше мор,
Да Бог за њиме треба одмора?
Ох, не верујте! после рада тог
Припремо се је Бог.
Увиђо је, увиђо бесмртник,
На човеку да само беше лик,
Што вредан беше створитеља свог,
А друго све слаботиња и јад;
Ох, не верујте! после рада тог
Припремо се је Бог.
На особит припремо се је рад:
У једном лику, једном животу,
Створења сву да смести дивоту,
Светлост и мрак да стопи, ноћ и дан,
Анђелску сласт и пакленички плам,
Не проникнута бисер-језера
Уз недогледна виса урнебес,
Славуја глас, сикута гујског бес,
Сред летњег жара зимогрозан јез,
Уз ружин мирис отрован задај;
И сво то чудо, сав тај комешај,

*

У један лик да сложи, један лог,
И учини, — Шекспира створи Бог.

Високи душе, незаборављен,
Поздравље наше прими у спомен,
Не реци да ти дође изненад!
Та над је све што народ има млад,
У наду том и твоја нам је сен.
Паклени страсти рајски царе ти,
Разреди страсти голем комешај,
У народу што малом овом ври!
С висине твоје, мирне, самотне
Навада ниски сломи раздешај,
Шпрљоћудника урнебесан крик!
Свевидећ му изнеси на видик
Срамоте славне, славе срамотне!
А што је славно, што је вечно уњ,
Ни ти му, круно слава, не окрун'!

Ал' ди ће наћи молитва те та?
У рају зар? Зацело тамо, да!
И опет не; та дела твоји крас
Пренашо је и сваког тамо нас,
За тебе мора бољи бити стан,
Незамишљен још, неслућен, незнан.
А није ли божаствен судијо
У подземаљски пако посло те,
Земаљски што се роб усудио
У надземаљске дират' послове?
И с паклом би се вољан борио
Толику ко је страст покорио:
Ал' жешћи за те мора бити стан,
Незамишљен још, неслућен, незнан.
Тај стан ти је у твојим делима,
У отом царству владалац си сам,
Окружен седиш светитељима,
Јунацима бесмртни твоји драм.
У теби творац читав створи свет;
Небесног оца благодаран син,

*

Не мога га у себи дати мрет'
К'о терет срца изврже га син.
Ти светове из груди погуби,
Ал' свет нам овај тиме здвогуби.
У срца твога свет тај изврнут
Бесмртна душа узеде ти пут;
У отом свету, твојим делима,
У царству томе владалац си сам,
Окружен седиш светитељима,
Јунацима бесмртни твоји драм.

И ту ће наћи наше речи те,
Наш поздрав ту ће бити саслушан,
А придворнике твоје вечите
Умолићемо да ти зборе зањ:
Однеси поздрав господару свом,
Великомучениче Хамлете!
Не пусти сумње да те салете,
У духове пренеси смртну вест,
Пренес' је пре нег' оно што си знао
Свог родитељског духа заповест
У сумњичарску, смртну своју свест!
Однес' му и ти поздрава нам глас,
У поздравма што диса сваки час,
Славуја жељна мирис-Јулијо,
Ромеа твога верна Јулијо!
Ти мученицо свете љубави!
Та светитељке нема милије
Од тебе, вило нашег Вилије!
Са Ромеом у вечит загрљај,
Однес'те поздрав творцу своме тај!
И ти, ругобе јеже одабран,
Глостерски кнеже, данас одигран,
Владару свом принеси поздраве!
— Јер чудан светац Вилија је наш
У рају свом и паклен трпи враж! —
Утишај часком наваде ти жас,
Разреди слашћу жеље стострaве,

Приклон' се смерно кљастим коленом,
Приступи му, толико мољеном,
Изручи му и наше поздраве!

Из ваши уста саслушаће бар
И наше гласе песнички ваш цар;
Ал' неће ли му мали бити дар?
И Србин, боме, није народ лош,
Од вере му је глава тврђа тек,
Ал' осећај му ка' и образ мек,
Промотривост му бритка као нож!
Ал' британски је Шекспир био бард
Пред њиме бриткиј лебди халебард.
Пред киме клечи Британија сва,
За киме листом запад ликује,
Шта мари тај, шта тај распитује
За једно племе више или два? —

Сиротиња смо; гинућ за благом
Земаљска блата ријемо још низ,
Још нисмо вични продирати вис
За благом небним. Ти науч' нас том!
Ал' ако мислиш, силни слава сит,
Да, лакоми на блага твога мит,
Изневеримо драго име Срб,
У онај народ да се прелије
Ливена толко душанова крв,
Што теби може зборит' смелије,
Достојније што те је славит' знао,
Мислиш ли тако, онда нам је жао:
До страшног суда још претрпи се!
А не верујеш ли, — посрби се!

БИБЛИОТЕКА

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19Ср III 130.1

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
Р19 Сф III 130-1